

Przemiany w szczecińskiej oświacie w latach 1989-2000

Zmiany ustrojowe, które nastąpiły w Polsce po 1989 roku uwidaczniały się we wszystkich najważniejszych sferach funkcjonowania państwa. Także w oświacie. Dotyczyły one między innymi reorganizacji systemu zarządzania szkołami, rozwoju autonomii placówek, pojawienia się programów autorskich oraz nowych form kształcenia ogólnego i zawodowego. Nakładały się na nie problemy demograficzne i finansowe, kryzys szkolnictwa zawodowego, rozwój szkół niepublicznych oraz wprowadzanie innowacji, takich jak klasy dwujęzyczne, szkoły patronackie i reformy strukturalne końca lat dziewięćdziesiątych. Całość stanowi świadectwo dynamicznego okresu poszukiwania nowego modelu edukacji w zmieniającej się rzeczywistości.

Zmiany ustrojowe, zapoczątkowane wyborami czerwcowymi 1989 r., odcisnęły swoje piętno na funkcjonowaniu oświaty w naszym kraju. Wraz z pojawieniem się pluralizmu politycznego, wolności słowa, nowego systemu zarządzania państwem i nowego ustroju gospodarczego, polska szkoła zmuszona została do organizacyjnej i merytorycznej zmiany. Szczecińska oświata, stanowiąca element całego systemu szkolnego państwa, została również poddana koniecznym przemianom. Ich zakres i intensywność były różne w poszczególnych okresach reform ostatniego dziesięciolecia.

Pierwszy okres, lata 1990-1993, to czas personalnych i organizacyjnych zmian, wynikających z „rewolucyjnej” atmosfery tamtych dni. Do 1990 r. odpowiedzialnym za zarządzanie oświatą na szczeblu wojewódzkim był wojewoda, a na szczeblu miasta jego prezydent. Swoje zadania w tym zakresie wypełniali przy pomocy kuratora oświaty i wychowania województwa szczecińskiego oraz inspektora oświaty i wychowania.

Finansowanie i nadzorowanie ponadpodstawowych szkół zawodowych, szkół i ośrodków specjalnych oraz domów dziecka znajdowało się w gestii kuratora. Przedszkola, szkoły podstawowe i licea ogólnokształcące zarządzane były przez inspektora. Niezbędne środki potrzebne do finansowania oświaty były planowane w ramach budżetu Wojewódzkiej i Miejskiej Rady Narodowej. Obsługą finansową i kadrową szkół oraz placówek zajmował się w Szczecinie dodatkowo utworzony Miejski Zespół Ekonomiczno-Administracyjny Szkół (MZEAS) i podporządkowane mu centralne Jednostki Obsługi Finansowej i Kadrowej (JOFiK). Poprzez podporządkowanie różnym ogniwom władzy państwowej i państwowo-

samorządowej, system zarządzania oświatą nie był spójny. O ile stosunkowo dużą autonomię w podejmowaniu decyzji finansowych i kadrowych posiadały szkoły i placówki podporządkowane bezpośrednio kuratorowi oświaty i wychowania, o tyle dyrektorzy przedszkoli, szkół podstawowych i liceów ogólnokształcących byli zupełnie ubezwłasnowolnieni w swych decyzjach przez ogromny aparat finansowo-kadrowy inspektora oświaty i wychowania oraz podporządkowany mu Miejski Zespół Ekonomiczno-Administracyjny Szkół. Sytuacja zmieniła się w maju 1990 r., kiedy to decyzją ministra edukacji narodowej zlikwidowano funkcjonowanie inspektorów oświaty i wychowania, a zgodnie z ustawą z 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym, całość zadań związanych z prowadzeniem oświaty oddano kuratorowi.

W kwietniu 1990 r., decyzją ówczesnego wojewody szczecińskiego, ze stanowiska kuratora oświaty i wychowania w naszym województwie, po ośmiu latach pełnienia tej funkcji, został odwołany Stanisław Orłowski. Zgodnie z obowiązującymi nowymi przepisami prawnymi, w wyniku konkursu kuratorem oświaty został wybrany dr Bazyl Baran, pracownik Uniwersytetu Szczecińskiego. Na swoich zastępców powołał Zbigniewa Pieczyńskiego i Pawła Bartnika. Po kilku dniach Bazyl Baran złożył rezygnację, a jego miejsce zajął Zbigniew Pieczyński.

Wraz z pojawieniem się nowych osób, zmianie uległo również usytuowanie prawne urzędu Kuratorium Oświaty i Wychowania w systemie zarządzania państwem. Kurator przestał być dyrektorem wydziału Urzędu Wojewódzkiego, a został wydzielony jako administracja specjalna i podporządkowany bezpośrednio ministrowi edukacji narodowej (na wzór II Rzeczypospolitej). Program przyjęty przez nowe kierownictwo kuratorium, zgodny z filozofią funkcjonowania oświaty, reprezentowany przez ministrów prof. Henryka Samsonowicza i dr Annę Radziwiłł, zakładał autonomię szkół w zarządzaniu, planowaniu pracy pedagogicznej i wychowawczej w ramach obowiązującego wówczas prawa. Stąd pierwszym przedsięwzięciem administracyjnym była likwidacja szczecińskiego MZEAS i oddanie w ręce dyrektorów szkół i placówek pełnego prawa do podejmowania merytorycznych, finansowych i kadrowych decyzji.

W miejsce zlikwidowanych inspektoratów oświaty i wychowania, które funkcjonowały w każdej gminie naszego województwa, zorganizowano pięć oddziałów zamiejscowych Kuratorium Oświaty: w Kamieniu Pomorskim, Nowogardzie, Stargardzie Szczecińskim, Pyrzycach i Chojnie. Ich zadaniem stało się prowadzenie nadzoru pedagogicznego nad przedszkolami i szkołami podstawowymi w swoim rejonie.

Założone przez Ministerstwo Edukacji Narodowej prawo szkół i nauczycieli do poszukiwania najlepszych treści i metod kształcenia (tzw. programy autorskie), będące w zamyśle projektodawców wskazaniem oddolnej drogi reformowania oświaty, zaowocowały w naszym mieście wieloma ciekawymi programami. Na szczególne podkreślenie zasługują programy w szkołach podstawowych nr 45, 11, 64, 63, 61, 55, jak również w szkołach zawodowych: Zespole Szkol Łączności, Zespole Szkół Ekonomicznych nr 1, Zespole Szkol Ekonomicznych nr 2, Technikum Mechaniczno-Energetycznym i liceach ogólnokształcących nr III, V, IX, XIV i XIX. Odrębną próbę poszukiwań najlepszych rozwiązań dla potrzeb uczniów i zmieniającego się rynku pracy było stworzenie, na bazie istniejących szkół, zupełnie nowych placówek oświatowych. Tak stało się ze Szkołą Budowlaną przy ul. Chmielewskiego, która w porozumieniu z Izbą Rzemieślniczą, stała się pierwszą Szkołą Rzemiosł, w której — w ramach klas wielozawodowych — zapewniono realizację przedmiotów ogólnokształcących i teoretycznych zawodowych, zaś organizacją praktycznej nauki zawodu zajęła się Izba Rzemieślnicza.

Z dniem 1 września 1991 r., na bazie dotychczasowego Zespołu Szkół Metalowych przy ul. Hożej 6 utworzono, tytułem eksperymentu, Centrum Kształcenia Zawodowego, przekształcone później w Zachodniopomorskie Centrum Edukacyjne. Wzorcami dla stworzenia koncepcji tej nowej placówki były tego typu centra funkcjonujące już od wielu lat w Europie Zachodniej. Jego zadaniem stało się kształcenie młodzieży i doskonalenie zawodowe dorosłych w formach pozaszkolnych.

Początek lat dziewięćdziesiątych przyniósł w oświacie szczecińskiej wiele bardzo trudnych do rozwiązania problemów. Wyż demograficzny przełomu lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych dotarł do szkół średnich. Istniejąca infrastruktura uniemożliwiła zapewnienie każdemu uczniowi miejsca w szkole ponadpodstawowej. Stąd zaistniała konieczność podjęcia trudnych decyzji tworzenia szkół ogólnokształcących w ramach zespołów szkół wraz z istniejącymi już szkołami podstawowymi. Stało się tak w szkołach podstawowych nr 33, 43, 50 i 55. Biorąc pod uwagę potrzeby demograficzne i wymagania rynku pracy w 1991 r., Kuratorium Oświaty zwiększyło liczbę funkcjonujących w Szczecinie liceów ogólnokształcących z dziewięciu do dwiętnastu.

Kolejnym problemem, przed którym stanęła oświata szczecińska początku dekady lat dziewięćdziesiątych był wielki kryzys w funkcjonowaniu niektórych typów szkół zawodowych. Zaistniała przede wszystkim konieczność zamknięcia szkół budowlanych, spowodowana brakiem zainteresowania na rynku pracy absolwentami tych placówek i wycofaniem się zakładów patronackich ze wspomagania finansowego i organizacyjnego.

Równie duży kryzys zaczęły przeżywać szkoły o profilu mechanicznym. Wynikał on ze zmiany rzeczywistości przemysłowej. Wielkie zakłady pracy, będące dotychczas podstawowym odbiorcą absolwentów szkół mechanicznych, zaczęły ograniczać swoją produkcję, zmieniać jej profil lub ulegały likwidacji. Osobnym problemem było zorganizowanie przez szkoły praktycznej nauki zawodu. Bardzo wiele zakładów pracy, rzemieślników, handlowców odmówiło przyjęcia uczniów na tzw. praktyki. Większość umiejętności zawodowych musieli uczniowie zdobywać w źle wyposażonych warsztatach szkolnych. Likwidacji również uległy funkcjonujące w latach osiemdziesiątych szkoły przyzakładowe.

Jednocześnie starano się stworzyć nowatorskie rozwiązania, dające szansę szczecińskiej młodzieży na sprostanie nowym wymogom cywilizacyjnym. Decyzją kuratora oświaty powołano do życia XIII Liceum Ogólnokształcące, nad którym patronat merytoryczny objął Uniwersytet Szczeciński. Korzystając z tego doświadczenia Politechnika Szczecińska objęła patronat naukowy nad, powołanym na bazie Technikum Mechanicznego przy ul. Kopernika, XIV Liceum Ogólnokształcącym. W ramach porozumienia Kuratorium Oświaty w Szczecinie z Landem Brandenburgii i Meklemburgii udało się stworzyć w 1993 i 1994 r. licea polsko-niemieckie w Gartz i Löcknitz. W 1994 r. IX Liceum Ogólnokształcące uruchomiło pierwsze na Pomorzu Zachodnim klasy dwujęzyczne, uczące część przedmiotów w języku niemieckim, dzięki zatrudnieniu w szczecińskiej szkole niemieckich nauczycieli. To samo liceum, przy współdziałaniu Kuratorium Oświaty podjęło się realizacji wraz z Gimnazjum Friedricha Eberta z Hamburga, wspólnego programu „Szczecin i Hamburg, wczoraj i dziś”, którego głównym założeniem stało się realizowanie w ramach ścieżek międzyprzedmiotowych wiedzy o obu miastach i narodach.

Dopełnieniem systemu oświaty w Szczecinie i województwie są szkoły i placówki przeznaczone dla uczniów wymagających, ze względu na swój stan zdrowia, innej organizacji procesu nauczania. Były to np. szkoła dla dzieci głęboko upośledzonych w Domu Pomocy Społecznej — Ośrodku Opieki przy pl. Jakuba Wujka, samodzielna Zasadnicza Szkoła Zawodowa Specjalna przy ul. Kolumba czy Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla dzieci autystycznych.

Pomimo dużego kryzysu finansów publicznych, spowodowanego bankructwem socjalistycznego systemu zarządzania państwem, udało się oddać do użytku w 1991 r. dwie nowe szkoły podstawowe nr 68 i 74 na osiedlach Arkońskim i Bukowym oraz zakończyć realizowaną już od wielu lat inwestycję — basen przy Szkole Podstawowej nr 43 na Osiedlu Słonecznym. W 1992 i 1993 r. zakończono budowę nowoczesnej Szkoły Podstawowej nr 28 w Płoni i basenu przy Szkole Podstawowej nr 55; w Zespole Szkół Gospodarczych wybudowano

nowy budynek dydaktyczny i salę gimnastyczną. Zespół Szkół Ekonomicznych nr 2, częściowo dzięki własnym środkom, oddał do użytku nową salę gimnastyczną, a w Zespole Szkół Samochodowych zmodernizowano bazę praktycznej nauki zawodu.

Nowym jakościowo rozwiązaniem w oświacie stały się szkoły niepubliczne. Ich powstanie było wyrazem dezaprobaty dla działającego systemu państwowego, któremu zarzucano ideologizację, brak indywidualizacji w nauczaniu, konserwatyzm metod i brak odpowiednio szybkiej reakcji na zachodzące zmiany cywilizacyjne. Już w 1988 r. pierwsza grupa entuzjastów (nauczycieli i rodziców) założyła szczecińskie koło Społecznego Towarzystwa Oświatowego (STO) w składzie: Michał Kawecki, Marek Koćmiel, Anna Parchimowicz, Czesław Piskorski, Przemysław Fenrych i Paweł Bartnik, którzy doprowadzili do otwarcia 1 września 1989 r. I Szkoły Podstawowej STO w Szczecinie. Rok później ta sama grupa powołała do życia I Liceum Ogólnokształcące STO. W ciągu następnych lat liczba szkół niepublicznych znacznie wzrosła.

Pierwsze lata wolnej Rzeczypospolitej to również obowiązek powrotu nauczania religii do szkół. W Szczecinie, podobnie jak w innych miejscach naszego kraju, wzbudziło to umiarkowane sprzeciwy. Udało się je jednak spokojnie i bezkonfliktowo zażegnać, głównie dzięki ogromnemu wyczuciu i umiejętnościom negocjacyjnym księdza infułata Andrzeja Offmańskiego.

Rok 1990 postawił również przed wszystkimi szkołami konieczność sprostania żądaniom rodziców i uczniów natychmiastowej zmiany nauki języka obcego, z obowiązkowego dotychczas języka rosyjskiego, na możliwość wolnego wyboru z preferencją języków: angielskiego i niemieckiego. Głównymi przeszkodami w realizacji tych postulatów był brak wykształconych nauczycieli języków zachodnioeuropejskich i nadmiar przygotowanych do wykonywania swojego zawodu nauczycieli języka rosyjskiego. W tej sytuacji Kuratorium Oświaty podpisało umowę z niemiecką szkołą prywatną „Medigreif” i szkoła anglo-amerykańską, opłacając kursy dla nauczycieli pragnących zdobyć certyfikaty uprawniające do nauki języka niemieckiego lub angielskiego. Wspólnie z Uniwersytetem Szczecińskim udało się również uruchomić studia podyplomowe nadające uprawnienia do nauczania języka polskiego, a przeznaczone przede wszystkim dla zagrożonych utratą pracy rusycystów. Już w 1993 r. we wszystkich szczecińskich szkołach obowiązkowymi językami obcymi stały się języki: angielski i niemiecki.

Kluczową rolę w podniesieniu jakości kształcenia i wychowania w naszych szkołach mają nauczyciele. Większość nauczycieli (prawie 70%) połowy lat dziewięćdziesiątych to absolwenci wyższych uczelni. Niestety jakość ich przygotowania do wykonywania zawodu

była bardzo krytycznie oceniana tak przez dyrektorów szkół, jak i samych zainteresowanych. Uznając pierwszorzędność w kreowaniu nowoczesnej szkoły poprzez pomoc merytoryczną nauczycielowi i zgadzając się z krytycznymi uwagami w sprawie systemu doradztwa i doskonalenia nauczycieli, na przełomie lat 1993/94 Kuratorium Oświaty w Szczecinie wprowadziło eksperymentalnie nowatorski system doradztwa i doskonalenia nauczycieli. Doradcy metodyczni stali się pełnozatrudnionymi nauczycielami w swoich szkołach, w których ich gabinety przedmiotowe były podstawową bazą ich pracy, a rolę doradczą wypełniali w ramach dodatkowej umowy o pracę, zawieranej z dyrektorem Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli. Konsultanci zatrudnieni w ośrodkach stać się mieli najlepszymi nauczycielami w swoich przedmiotach, organizującymi pracę doradców i oceniającymi ich.

Do pomocy nauczycielom zaangażowano Centrum Psychologiczno-Pedagogiczne, które objęło doradztwem i doskonaleniem zagadnienia opieki, wychowania, kształcenia specjalnego i wspomagania psychologiczno-pedagogicznego, Wojewódzki Ośrodek Politechniczny, który zajął się doskonaleniem nauczycieli wychowania technicznego, Wojewódzki Ośrodek Metodyczny (przemianowany pod koniec 1993 r. na Centrum Doradztwa i Doskonalenia Nauczycieli), który otrzymał zadanie doskonalenia i doradzania nauczycielom w zakresie przedmiotów ogólnokształcących oraz szkolenia kadry kierowniczej wszystkich rodzajów placówek oświatowych, Wojewódzką Bibliotekę Pedagogiczną, która objęła opieką pracowników bibliotek szkolnych, Centrum Kształcenia, Doksztalcania i Doskonalenia Zawodowego, z zadaniem prowadzenia poradnictwa i doskonalenia nauczycieli przedmiotów zawodowych i Pomorskie Centrum Edukacji, które otrzymało zadanie podnoszenia poziomu nauczycieli przedmiotów artystycznych.

W 1995 r. rezygnację z pełnienia funkcji kuratora oświaty złożył Zbigniew Pieczyński. W wyniku konkursu nowym kuratorem został dr Czesław Plewka.

Przyjęte w całym kraju rozwiązania legislacyjne umożliwiły w roku 1994, a zobowiązały w roku 1996 samorzady gmin do przejęcia nadzoru nad szkołami podstawowymi. Tzw. duże miasta zobowiązano do prowadzenia jako zadanie własne, szkół ponadpodstawowych i części zadań opiekuńczych. W Szczecinie dotyczyło to między innymi 16 publicznych szkół ponadpodstawowych (licea ogólnokształcące), 4 publicznych szkół specjalnych, szkół i placówek artystycznych, Pomorskiego Centrum Edukacji - Pałac Młodzieży oraz wsparcia szkół niepublicznych. Jako jedyne miasto w Polsce Szczecin nie przejął do prowadzenia szkół zawodowych.

W roku 1996 wprowadzono system wspomagania w szkołach szczecińskich sportu kwalifikowanego. W 21 szkołach wszystkich typów zorganizowano 76 oddziałów realizujących programy klas sportowych o profilu pływackim, piłki nożnej, piłki siatkowej, koszykówki, gimnastyki sportowej, piłki ręcznej, lekkoatletyki i wioślarstwa. Uruchomiono również, we współpracy z Klubem Sportowym Stal Stocznia i w oparciu o istniejące baseny przyszkolne, program powszechnej nauki pływania. Dla uzdolnionej młodzieży szkół podstawowych zorganizowano od początku roku szkolnego 1996/97 kółka zainteresowań, prowadzone w najlepszych szczecińskich liceach. Dla licealistów zaś — podobne zajęcia na Politechnice Szczecińskiej i Uniwersytecie Szczecińskim. Jedyny Ośrodek Pracy Pozaszkolnej, Chór Chłopięcy „Słowiki”, wygrał w 1996 r. Międzynarodowy Festiwal Muzyczny w Izraelu, a w 1997 r. zajął II miejsce na podobnym festiwalu w San Francisco.

W roku 1997 uległo zmianie usytuowanie prawne urzędu kuratora. Kuratorium Oświaty stało się częścią składową zintegrowanych administracji specjalnych. W ten sposób kurator oświaty przestał być pracownikiem ministra edukacji narodowej (jak to miało miejsce od 1990), a stał się dyrektorem urzędu powoływanym i odwoływanym przez wojewodę, jedynie za aprobatą ministra edukacji narodowej.

Jesienią 1997 r. odbyły się w Polsce wybory parlamentarne. W ich wyniku władzę w kraju objął rząd Jerzego Buzka, stworzony przez koalicję Akcji Wyborczej Solidarność i Unii Wolności. W województwie szczecińskim odwołano z funkcji dotychczasowego wojewodę Marka Tałasiewicza i na jego miejsce powołano Władysława Lisewskiego. Nowy wojewoda z początkiem 1998 r. odwołał z funkcji kuratora oświaty w Szczecinie dr. Czesława Plewkę, a na jego miejsce, w rezultacie konkursu, powołał Sylwestra Kornowskiego.

Nowy rząd zapowiedział przeprowadzenie w kraju czterech, długo oczekiwanych, ale bardzo trudnych reform: służby zdrowia, emerytalnej, administracyjnej i oświaty. Tę ostatnią powierzył ministrowi edukacji narodowej prof. Mirosławowi Handke i jego zastępcom, minister Irenie Dzierzgowskiej i ministrowi Wojciechowi Książkowi.

Obejmowała ona zmiany struktury systemu szkolnictwa poprzez powstanie 6-letniej szkoły podstawowej, 3-letniego gimnazjum, 3-letniego liceum sprofilowanego i trwających od jednego do dwóch lat kształcenia zawodowego policealnego oraz dwuletniej szkoły zawodowej po gimnazjum. Zapowiadano wprowadzenie jednej podstawy programowej z możliwością wyboru wielu programów i podręczników lub stworzenia własnych. Zakładano wprowadzenie wolności szkoły w wyborze systemu oceniania i doborze adekwatnego do swoich potrzeb programu wychowawczego. Ta bardzo ambitna i całościowa zmiana w funkcjonowaniu

polskiego szkolnictwa miała być wprowadzona równolegle z reformą administracyjną, która zabierała kuratorowi obowiązek prowadzenia jakiejkolwiek szkoły i placówki, oddając je w kompetencje gmin, powiatów i województwa samorządowego. W okresie przygotowań do realizacji tych zmian, 1 stycznia 1999 roku, stanowisko Zachodniopomorskiego Kuratora Oświaty objął dotychczasowy wiceprezydent Szczecina Paweł Bartnik.

W pierwszym kwartale 1999 r. wszystkie gminy rozpoczęły proces przygotowania do utworzenia nowego typu szkoły — gimnazjum i zmniejszenia stopnia organizacyjnego szkół podstawowych z ośmioklasowych do sześcioklasowych. Wiązało się to w wielu gminach z koniecznością likwidacji istniejących szkół w sposób ostateczny lub rozłożony w czasie do 2005 r. W całym województwie zachodniopomorskim łącznie zlikwidowano 127 szkół podstawowych i utworzono 197 gimnazjów.

Reforma edukacji zapoczątkowana w 1999 r. nie ograniczyła się tylko do zmian organizacyjnych. Dotyczyła ona również wprowadzenia możliwości wyboru programów i podręczników przez samego nauczyciela, jak również wyboru systemu oceniania i programu wychowawczego przez Radę Pedagogiczną. W szkole gimnazjalnej i ostatnich klasach szkoły podstawowej, wprowadzono nowe przedmioty (m.in. przyroda, sztuka). Wkrótce rozpoczęto przygotowania do wprowadzenia kolejnej rewolucyjnej zmiany w funkcjonowaniu szkół wszystkich szczebli – egzaminów zewnętrznych. System ten był stopniowo wprowadzany do roku 2005.

Cała dekada lat dziewięćdziesiątych to okres wielkich zmian ustrojowych, politycznych, administracyjnych, gospodarczych — zmian w świadomości społecznej i w naszym normalnym życiu. Oświata lat dziewięćdziesiątych też podlegała wielkim przemianom, próbując odpowiedzieć na wymagania zmieniającej się rzeczywistości. Trudno dzisiaj ocenić, które z decyzji oświatowych podejmowanych w ostatnich latach były trafne, a które błędne. Na obiektywną ocenę przyjdzie jeszcze czas. Mam nadzieję, że mój, na pewno niekompletny artykuł, świadka i uczestnika tych wydarzeń, pomoże w jej powstaniu.

Paweł Bartnik